

kaside, *el-Bessâme (el-Beşşâme) bi-atvâkı'l-hamâme ve Râ'iyetü İbn 'Abdûn* adlarıyla da anılır. Yetmiş beş beyitten oluşan kaside "basît" bahrinde yazılmıştır. Ömer b. Muzaffer b. Eftas Murâbıtlar'a yenilince kendisi ve oğulları (Fadl ve Abbas) önce esir düşmüş, daha sonra da öldürülmüştür. Bunun üzerine İbn Abdûn onları ve Eftasiler'in yıkılışını konu alan tarihî kasidesini yazmıştır. Büyük İskender tarafından mağlûp edilen Pers Kralı III. Daryûs'ten itibaren gelip geçen diğer hânedanların uğradığı benzer âkıbetlere telmihlerde bulunan mersiye Arap edebiyatında onlara hak etmedikleri bir şöhret sağlamıştır (Brockelmann, *İslâm Milletleri ve Devletleri Tarihi*, s. 185). İbn Abdûn kasidede kader hakkındaki görüşünü açıkladıktan sonra bazı önemli tarihî şahsiyetleri sayar ve yok olan kavimlerden, yıkılan devletlerden bahseder. Şair, eski çağlardan başlayarak hayatları kötü bir şekilde sona eren hükümdarları kronolojik sırayla zikreder ve mülûkû't-tavâif dönemine iki beyitle temas ettikten sonra son yirmi yedi beyitte Eftasiler'i anlatır. Metni, İbn Dihye el-Kelbî'nin *el-Muğrib* (s. 27-33) ve Abdülvâhid el-Merrâküşî'nin *Kitâbü'l-Mu'cib* (s. 53-59) adlı eserlerinde yer alan kaside, şairin çağdaşı İbn Bedrûn (Abdûlmelik b. Abdullah el-Hadramî) tarafından *Kimâmetü'z-zehr ve ferîdetü'd-dehr (Kimâmetü'z-zehr ve şadefetü'd-dür, Şerhu'l-Bessâme bi-atvâkı'l-hamâme)* adıyla şerhedilmiştir (nşr. R. Dozy, Leiden 1849; nşr. Muhyiddin Sabrî, Kahire 1340). Bu şerhi Ahmed b. Muhammed es-Safedî el-Hâlidî *Ṭavku'l-hamâme fi't-târîh ve'n-neseb li-mülûki'l-'Acem ve'l-'Arab* adıyla ihtisar etmiştir (yazmaları için bk. Brockelmann, *GAL*, I, 320). İmâdüddin İsmâil b. Ahmed b. Esîr de kasideye *İbretü üli'l-ebşâr fi mülûki'l-emşâr* adıyla hem şerh (a.g.e., a.y.; *Suppl.*, I, 480) hem de zeyil yazmıştır (*Keşfü'z-zunûn*, II, 1329). Ayrıca Ebû'l-Ferrec İbnü'l-Cevzî'nin de şerhettiği kasideyi M. Hoogveit *Prolegomena ad editionem celebratissimi Aben Abduni poematis in luctuosum Aphantidarum interitum* adıyla (Leyde 1939), Hollandalı şarkiyatçı Reinhart Dozy de İbn Bedrûn'un şerhiyle birlikte *Commantaire historique sur le poème d'Ibn Abdoun par Ibn Badroun* başlığıyla yayımlamıştır (Leyde 1846-1848). Edmond Fagnan'ın Fransızca çevirisi, Merrâküşî'nin *Kitâbü'l-Mu'cib*'inin tercümesi olan *Histoire des Almohades*'de (Alger 1893, s. 65-74),

Francisco Pons Boigues'in İspanyolca tercümesi de *Ensayo bio-bibliografico sobre los historiadores y geógrafos arábigo-españoles* adlı eserinde (Madrid 1898, s. 190-198) yer almaktadır. 2. *Dîvânü İbn 'Abdûn*. İbn Abdûn'un haberleri, eser ve şiirleri Ebû İshak İbrâhim tarafından derlendiği gibi (İbn Beşkûvâl, II, 567) Abdülkerîm Hamîde tarafından da *İbn 'Abdûn aḥbâruhû ve âşâruhû* adıyla doktora tezi olarak hazırlanıp yayımlanmış (Tunus 1987), Selîm Tinnîr de muhtelif eserlerde dağınık halde bulunan şiirlerini derleyerek *Dîvânü İbn 'Abdûn* adıyla neşretmiştir (Dımaşk 1998).

Kaynaklarda İbn Abdûn'un *Nuşratü Ebî 'Ubeyd 'alâ İbn Kuteybe (el-İntişâr li-Ebî 'Ubeyd 'alâ İbn Kuteybe)* adlı bir eserden de söz edilmektedir (a.g.e., a.y.; Zehebî, XIX, 598). Ayrıca Bağdâdî, *el-Müşta'reb fi ta'limi remyi'l-bündük* adlı bir eseri de İbn Abdûn'a nisbet etmektedir (*Hediyetü'l-'ârîfin*, I, 619).

BİBLİYOGRAFYA :

Feth b. Hâkan el-Kaysî, *Kalâ'idü'l-'ıkyân*, Kahire 1283/1866, s. 36-41; İbn Beşkûvâl, *eş-Sıla* (nşr. İbrâhim el-Ebyârî), Beyrut 1410/1989, II, 566-567; Dabbî, *Buğyetü'l-mültemis* (nşr. İbrâhim el-Ebyârî), Beyrut 1401/1989, s. 720; İbn Dihye, *el-Muğrib* (nşr. İbrâhim el-Ebyârî), Kahire 1954, s. 27-33, 180-183; Abdülvâhid el-Merrâküşî, *el-Mu'cib fi Telhîsi aḥbârî'l-Mağrib* (nşr. R. Dozy), Leyden 1881, s. 52-63, 114 vd.; İbn Saîd el-Mağribî, *el-Muğrib*, I, 374-376; İbnü'z-Zübeyr, *Şilâtü's-Sıla* (nşr. E. Lévi-Provençal), Rabat 1938, s. 42; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ'*, XIX, 598; İbn Fazlullah el-Ömerî, *Mesâlik*, XIII, 28; Kütübî, *Fevâtü'l-Vefeyât*, II, 388; III, 155; Makkarî, *Nefhu't-ṭib*, I, 185, 442, 663, 673-674; III, 293, 454-456, 470, 609; IV, 225, 305; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1329, 1339; *Hediyetü'l-'ârîfin*, I, 619; A. R. Nykl, *Hispano-Arabic Poetry*, Baltimore 1946, s. 175-180; E. Lévi-Provençal, *Histoire de l'Espagne musulmane*, Paris 1950, I, 350; a.m.f., "Le traité d'Ibn 'Abdûn", *JA*, CCXXIV (1934), s. 177-301; Brockelmann, *İslâm Milletleri ve Devletleri Tarihi* (trc. Neşet Çağatay), Ankara 1964, s. 185; a.m.f., *GAL*, I, 320; *Suppl.*, I, 480; J. T. Monroe, *Hispano-Arabic Poetry*, California 1974, s. 37-38, 228-240; J. Mattock, "A Reconsideration of the 'Abdûniyya", *Actas del XII Congreso de la UEA* (Málaga 1984), Madrid 1986, s. 537-558; Abdülkerîm Hamîde, *İbn 'Abdûn aḥbâruhû ve âşâruhû*, Tunus 1987; Bustânî, *DM*, I, 592-594; M. Seligsohn, "Eftasiler", *IA*, IV, 193-194; C. C. Torrey, "İbn Abdûn", a.e., V/2, s. 693-694; [ed.], "İbn 'Abdûn", *EI*² (İng.), III, 680-681.

İNCİ KOÇAK

İBN ABDÛS el-CEŞİYÂRÎ

(bk. CEŞİYÂRÎ).

İBN ABDÛS el-KAYREVÂNÎ

(ابن عبدوس القيرواني)

Ebû Abdillâh Muhammed b. İbrâhim b. Abdûs el-Kayrevânî el-Mağribî (ö. 260/874)

Mâlikî fakihî.

202 (817-18) yılında Kayrevan'da doğdu. Aslen Arap olmayıp Kureys'in mevâlisindendir. İbn Sahnûn, Ebû Abdullah İbn Abdülhakem ve İbnü'l-Mevvâz ile birlikte aynı dönemde yaşayan Muhammed adlı meşhur dört Mâlikî âliminden biridir. Başta Sahnûn olmak üzere çeşitli âlimlerden fıkıh öğrendi. İlmî ehliyeti ve yaşayışı bakımından çok benzediği hocası Sahnûn'un kadılığı sırasında bir müddet zabıt kâtipliği de yaptı. Ehl-i Medîne'nin fıkıhını çok iyi bilen ve sika bir râvi olarak kabul edilen İbn Abdûs ile, birlikte yetiştiği İbn Sahnûn'a Muhammediyye ve Abdûsiyye adlarında birer ekol izâfe edilmektedir. Bu iki ekolün mensupları arasında özellikle itikadî yönden ciddi ihtilâflar bulunduğu anlaşılmaktadır. Mümin olup olmadığı yolundaki bir soruya, "İnşallah müminim, hâlihazırda müminim, ancak Allah ruhumu hangi hal üzere kabzeder bilemem" şeklinde cevap veren İbn Abdûs, İbn Sahnûn'un taraftarlarınca kendi imanından şüphe etmekle suçlanmış ve onun bu görüşünü paylaşanlar Şükûkiyye diye adlandırılmıştır.

Zühd ve takvâ sahibi bir âlim olan İbn Abdûs'un evindeki ders halkasında yedi yıl talebe okuttuğu ve bu süre zarfında sadece cuma namazları için dışarı çıktığı rivayet edilmektedir. Talebeleri arasında Kadî Hammâs b. Mervân el-Hemedânî el-Kayrevânî, Ebû Ca'fer Ahmed b. Nasr el-Hevvârî, Ebû Muhammed Saîd b. Hake-mûn gibi âlimler vardır. 260 (874) yılında vefat eden İbn Abdûs'un ölüm tarihi olarak Şîrâzî 261, Safedî 280 (893) yılını verirse de doğru değildir.

Kaynaklarda İbn Abdûs'a *el-Mecmû'a* (Mâlikî fıkıhına dair muteber bir eser olup tamamlanmamıştır), *Şerhu'l-Müdevvene (el-Müdevvenetü'l-kübrâ'* nın belli bölümlerinin şerhedildiği dört cüzlük bir eser), *Kitâbü't-Teftâsîr* (çeşitli fıkıh konularının ilmî temellerinin açıklandığı bir eser), *Mecâlisü Mâlik* (son üç eserin *el-Mecmû'a* nın birer bölümü olduğu da söylenmektedir), *Kitâbü'l-Vera' ve Fezâ'ilü aşâbi Mâlik* adlı eserler nisbet edilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Ebû Bekir el-Mâlikî, *Riyâzû'n-nüfûs* (nşr. Be-şîr el-Bekkûş), Beyrut 1403/1983, I, 459-461; Muhammed b. Hâris el-Huşenî, *Tabakâtü 'ulemâ'i İfrîkiyye*, Beyrut, ts. (Dârü'l-kitâbi'l-Lübnânî), s. 129, 133, 134, 151-152, 153, 159, 167, 168, 171; Şîrâzî, *Tabakâtü'l-fukahâ'*, Beyrut, ts. (Dârü'l-Kalem), s. 161; Kâdî İyâz, *Tertîbü'l-medârik*, II, 119-124; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, VII, 293-294; İbn İzârî, *el-Beyânü'l-muğrib*, I, 116; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ'*, XIII, 63-64; Safedî, *el-Vâfi*, I, 342; İbn Ferhûn, *ed-Dibâcü'l-müzeheb*, s. 237-238; Mahlûf, *Şeceretü'n-nûr*, s. 70; Zirikî, *el-A'lâm*, VI, 183; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifîn*, VIII, 209; Mahfûz, *Terâcimü'l-mü'ellifîn*, III, 345-346; Hussain Monés, "İbn 'Abdûs", *EP* (İng.), III, 681.

CENGİZ KALLEK

İBN ABDÜLBER en-NEMERÎ

(ابن عبد البر النمرى)

Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf
b. Abdillâh b. Muhammed
b. Abdilber en-Nemerî
(ö. 463/1071)

Endülüslü muhaddis,
münekkit, edip, tarihçi
ve Mâlikî fakihî.

5 Rebülâhîr 368'de (10 Kasım 978) Kurtuba'da (Cordaba) doğdu. Dedelerinden Nemir b. Kâsîr'a nisbetle Nemerî diye anılmıştır. Ataları diğer Arap kabileleri ve Berberî müslümanlarla birlikte Endülüs'e gelip Reyeye'ye (Raiyo) yerleşmişti (İbn Hazm, *Cemhere*, s. 302). İbn Abdülber'in ilmi ve ahlâkî kişiliğinin gelişmesinde büyük payları olan dedesi Muhammed devrinin tanınmış sūfîlerinden, babası Abdullah da Kurtuba'nın önde gelen kıraat, tefsir, fıkıh ve hadis âlimlerindendi.

İbn Abdülber, ilk öğrenimi sırasında Abbas b. Asbağ el-Hemedânî ve Abdurrahman b. Ebân gibi hocalardan faydalandı. Daha sonra tefsir, fıkıh, hadis, cedel ve sîret tahsil etti. Tahsil amacıyla Endülüs dışına çıkmadı. 100 kadarı Endülüslü olmak üzere 107 âlimden icâzet aldı. Ebû'l-Kâsım İbnü'd-Debbâğ, İbn Battâl el-Batalyevsî, Abdülvâris b. Süfyân, Ahmed b. Kâsım el-Bezzâr, Ebû Ömer Ahmed b. Abdullah el-Bâcî, İbnü'l-Mekvî diye bilinen Ebû Ömer Ahmed b. Abdülmelik el-İşbîfî ve İbnü'l-Faradî önde gelen hocalarıdır. Öğrencileri arasında, başta Ebû Ali el-Gassânî ile İbn Hazm olmak üzere Muhammed b. Fütûh el-Humeydî ve Abdurrahman b. Attâb gibi tanınmış isimler vardır. İbn Hazm, İbn Abdülber'in akranı olmasına ve aynı hocalardan ders almalarına rağmen hadis ilmini ondan öğren-

miş ve bazan semâ, bazan icâzet yoluyla kendisinden rivayette bulunmuştur. İbn Abdülber, çeşitli ülkelerden yanına gelen çok sayıda talebe ve âlim vasıtasıyla gidemediği merkezlerdeki ilmi birikimden istifade etme imkânı bulmuş ve Mısır'dan Abdülganî el-Ezdi ile Ebû Muhammed İbnü'n-Neħhâs, Mekke'den Ebû Zer el-Herevî, Kayrevan'dan Ebû Nasr ed-Dâvûdî gibi hocalardan icâzet almıştır. Ebû Dâvûd'un *es-Sünen*'ine sadece iki râvi ile ulaşan âlî isnada sahip olan İbn Abdülber, İmam Mâlik'in *el-Muvaţta'*ına "esenedü'l-Endelüsî" adı verilen Abdülvâris b. Süfyân – Kâsım b. Asbağ – Muhammed b. Vaddâh – Yahyâ b. Yahyâ senediyle ulaşmıştır. İslâmî ilimler yanında coğrafya, tıp, matematik, astroloji gibi alanlarda da çalışmalar yapmış, icâzet yoluyla rivayet hakkını elde ettiği birçok eseri talebelerine okutmuştur. İbn Hayr el-İşbîlî'nin *Fehrese*'si, onun rivayet ettiği eserlerin bir kütüphane meydana getirecek kadar çok olduğunu göstermektedir.

Tanınmış bir aileden gelmesi ve değerli eserler yazması sebebiyle İbn Abdülber Endülüs'te büyük şöhrete ulaşmış, onun bu şöhretinden faydalanmak isteyen devrin yöneticileri kendisini saraylarına davet etmişlerdir. Âmirîler'den Mücâhid el-Âmirî ile Eftasî Emîri Muhammed el-Muzaffer, İbn Abdülber'in ilim meclislerine katılan idareci âlimler arasında yer almıştır. İbn Abdülber, bu ilgi sebebiyle önce Mücâhid el-Âmirî'nin idaresinde bulunan Dâniye'ye (Denia) giderek kıraat ilmine dair eserlerini burada yazdı. Âmirî'nin vefatından sonra Muhammed el-Muzaffer'in idaresinde bulunan Batalyevs'e (Badajoz) gitti ve emîr tarafından Üşbûne (Lizbon) ve Şenterîn (Santarem) kadılıklarına getirildi. *el-Kâfî* adlı eseriyle *Behcetü'l-mecâlis*'i burada kaleme aldı. Endülüs'te idareciler arasındaki çatışmaların şiddetlenip Muhammed el-Muzaffer'in tasarrufları tasvip edemeyeceği boyutlara ulaşınca İbn Abdülber Belensiye'ye (Valencia) dönerek Âmirîler'den Abdülazîz b. Abdurrahman el-Mansûr'un himayesinde öğretim faaliyetlerine devam etti. Abdülazîz'in ölümü üzerine Şâtibe'ye (Jativa) gidip ömrünün son on yılını "bustânü İbn Abdülber" diye anılan bahçe içindeki evinde yine öğretim ve telif faaliyetleriyle geçirdi. 463 yılı Rebülâhîr ayının sonlarına doğru (1071 Şubat başları) Şâtibe'de vefat etti.

İbn Abdülber'in daha çok edebiyat ve belâgat alanında tanınan oğlu Abdullah,

Abbâdî Hükümdarı Mu'tazîd - Billâh döneminde vezirliğe kadar yükseldi. Bir ara hapse atıldıysa da babasının aracılığı ile hapisten çıktı. Kızı Zeyneb ise babasının yanında yetişerek onunla birlikte seyahat etti ve rivayetlerinin icâzetini aldı. İbn Abdülber, vefatından bir yıl önce doğan ilk torunu Abdullah'a bütün rivayetlerinin ve eserlerinin rivayet icâzetini verdi. İbn Beşkûvâl'in hocalarından olan Abdullah Endülüs ve Mağrib'in önde gelen âlimlerinden biridir.

Tanınmış âlimlere ve özellikle akranlarına karşı aşırı tenkitleriyle tanınan İbn Hazm'ın İbn Abdülber'i hadis ilminin imamı diye övmesi bu âlim hakkında önemli bir değerlendirmedir. İbn Ayyâd'ın *Tabakâtü'l-fukahâ' fi 'aşri İbn Abdülber* adlı eserinde V. (XI.) yüzyılı "İbn Abdülber asrı" olarak anması da dikkat çekicidir. Zehebî onun bir ilim denizi, Süyûtî de hıfz ve itkân açısından zamanının önde gelen muhaddisi olduğunu söylemektedir. Hadis ve sünnete bağlılığı sebebiyle "eseri" diye nitelendirilen İbn Abdülber'in, Hz. Ali'nin diğer sahâbilerden daha üstün olduğunu savunduğu iddiasıyla İbn Teymiyye tarafından Şîa yanlısı olarak gösterilmesi kabul görmemiştir. *el-İstifâb*'in mukaddimesinde, sahâbilerden herhangi birinin diğerlerine üstünlüğüne dair Hz. Peygamber'den bir rivayet gelmediğini belirtmesi (I, 18), onun Hz. Ali'yi diğer üç halifeye ve sahâbeye tercih etmediğini göstermektedir. Öte yandan bazı konularda İmam Mâlik'in görüşünü bırakıp Şâfî'nin görüşünü benimsemesi, bazı eserlerinde, "Bana göre doğru olan budur"; "Bu, rivayetlerin en doğrusudur"; "Bu doğruya daha yakındır"; "Bu bana daha uygun gelmektedir" gibi ifadeleri sıkça kullanması onun fıkıhta müctehid mertebesine ulaştığını ortaya koymaktadır.

Eserleri. A) Hadis ve Fıkıh. 1. *et-Temhid limâ fi'l-Muvaţta' mine'l-me'ânî ve'l-esânîd*. Müellifin, *el-Muvaţta'*ın Yahyâ b. Yahyâ el-Leysî rivayetinde doğrudan Hz. Peygamber'e nisbet edilen hadisleri esas alarak esere yazmış olduğu şerhtir. Ancak Yahyâ b. Yahyâ nüshasında bulunmadığı halde diğer hadis mecmualarında geçen mütâbi' ve şâhid olabilecek rivayetleri de başka senedlerle eserine almıştır. Hadisleri sırasıyla muttasıl, münkatî' ve mürsel diye düzenlemiş, başka tariklerden muttasıl senedle gelen maktû' ve mürsel rivayetleri de zikretmiştir. Hadisleri şerh ederken sened-